

Vojevůdce Ludendorff.

I. Úvod.

Paměti generála Ludendorffa*) jsou první povšechnou knihou o válce od osoby autoritativní, jež píše o věcech, „quorum pars magna fuit“. Nejsou pouze vojenskou historií let 1914—18, nýbrž dějinami všeho, co Ludendorff ve válce udělal; politika a organizace obsazených území hraje v nich téměř stejnou úlohu, jako strategie a taktika. Vidíme v nich autora jako železného generála, jenž dovede vtisknouti celému okolí svůj ráz, ale pozorujeme v nich také velkolepého organisátora, jenž stará se o všechno, co může prospěti vítězství, v něž bez nejmenších pochybností věří. Jako charakter Ludendorff ukazuje se nám býti mužem upřímným, poctivým a loyálním, arcí při tom také tvrdým a pyšným. Věří ve výborné vlastnosti německého vojáka i důstojníka, zejména v naprostou převahu německého vedení nad jinými. Jeho inteligence je však omezena; je příliš vojákem a málo člověkem pozorujícím svoje okolí a přemýšlejícím o událostech, jež nemohou mu nebíti do očí. Není dobrý psycholog, nerozumí úkazům, které objevují se u německého národa po 2—3 letech vojny, protahující se do neurčita; ač podle svého vlastního doznání zabýval se mnoho dějinami, nenaučil se z nich ničemu, co by mu bylo prospělo, aby posoudil kriticky rozdíl, který od počátku se jevil mezi nadšením a vytrvalostí německou a obětavostí a houževnatostí členů Dohody; vidí rozdíly, ale nerozumí jim a špatně si je vykládá. Přes to, že ustavičně mobilisuje morální síly svého národa, nechápe, že nepřítelova morálka byla o to lepší, oč lepší a poctivější byla jeho pře; vytýká vládě, že nedovedla národa nadchnouti ke konečným obětem, ale zapomíná, že národ, který byl kritičtější než on, ztratil důvěru k vládě, jež mu slibovala po leta něco, co se nikdy nesplnilo a splniti nemohlo. Nelze mu míti za zlé, že jako voják posuzuje válku jen vojensky a vidí všechno s vojenské perspektivy, ale nelze mu prominouti, že ani vojenských věcí neposuzuje správně a že vojenské vady zří pouze u svých spojenců a odpůrců, ne také ve vlastním okolí. Neboť podle něho všechno veliké, dobré a správné, co mocnosti ústřední vykonaly, vykonaly zásluhou Německa; všechny chyby pak, jichž se dopustily, dopustily se vinou Rakousko-Uherska, Turecka nebo Bulharska. A i tam, kde německá armáda, německý národ na konec selhaly, nebylo prý to vinou jejich, nýbrž vinou cizí, ďábelské propagandy, jež otrávil srdce poctivého, loyálního německého lidu.

Ale není zde mým úkolem posuzovat generála Ludendorffa jako člověka a státníka, chci o něm mluvití toliko jako o vojevůdci. A tu sluší předeslati

*) Erich Ludendorff: *Meine Kriegserinnerungen*. Berlin, Mittler & Sohn. 1919.

několik všeobecných slov, abychom ho posuzovali spravedlivě. Ludendorff nebyl muž, jenž byl od počátku vybrán za vojevůdce světové války. Byl sice jedním z nejlepších důstojníků velkého generálního štábu, ale byl při vzniku války pouze generálmajorem, jeho úřovací lístek zněl původně na čefa operačního oddělení nejvyššího hlavního stanu; když se stal však v Düsseldorfě plukovníkem, musil funkci tu přenechatí svému nástupci v úřadě. V generálním štábu byl naposled od r. 1904 do 1913, a to v oddělení nástupovém, jehož byl náčelníkem; nástup německé armády do Francie Belgie jest tedy jeho dílem, vytvořeným ovšem podle myšlenky Schlieffenovy, jehož považuje za největšího německého стратега po Moltkeovi I. Když válka vypukla, byl jmenován generálním ubytovatelem II. armády (Bülowovy) a poslán pozorovat operace spojené s přepadem Lutychu. Teprve po porážce VIII. armády (Prittwitz) ve východním Prusku, která musila ustoupit před přemocí Rennenkampfovou, bylo vzpomenuo starého Hindenburga, který v tamějších končinách několikrát řídil manévry a terén výborně znal, a Ludendorff jako energický a odvážný vůdce — dobytí Lutychu jedinou brigádou, která se proplazila mezi pevnůstkami, bylo jeho zásluhou — přidán mu za čefa štábu. V tomto postavení setrval pak až do konce války s nepatrným přerušením, toliko když Hindenburg se stal v létě 1916 chefm generálního štábu polního vojska, volil Ludendorff titul prvního generálního ubytovatele. Hindenburgova pravomoc na východě zprvu nebyla značná, teprve když došlo k druhému nástupu na Varšavu, jmenován vrchním velitelem východní fronty; ale operace tehdy ještě určovalo nejvyšší velení. Později ovšem Hindenburg, t. j. Ludendorff, jenž vlastně byl duší jeho velitelství, získal více volnosti, ale teprve od 29. srpna 1916, když Rumunsko vstoupilo do války proti ústředním mocnostem, a kdy Hindenburg nahradil Falkenhayna jako chefa velkého generálního štábu, stal se svrchovaným velitelem na všech frontách německých, ale ani tehdy neměl dosud pravomoci vůči vojskům spojeneckým, t. j. vůči Rakousko-Uhersku a Bulharsku. Plnou moc velitelskou měl teprve poslední dvě leta války.

Nelze ho tedy činiti zodpovědným za situaci, jaká byla na bojištích, na nichž se ujal velení, ani za celkovou situaci válečnou. Nemůžeme tudíž posuzovati jeho činnost tak, jak by se byla vyvíjela, kdyby od počátku se byl dostal na bojiště, kde byl by válečné tažení započal. Napravil mnoho, ale nemohl napravit vše; hříchy jeho předchůdců tížily ho po celou dobu jeho velitelství.

To je jedna věc. Druhá věc jest, že světová válka, od okamžiku, kdy se Anglie připojila k Francii, Rusku a Srbsku, stala se válkou námořní. Nuže, každou světovou válku dosud vyhrál ten, kdo ovládal moře, a moře ovšem ovládla Dohoda. Byla tedy poloha ústředních mocností a priori obtížná; pomoci mohly si jen tehdy, kdyby se jim bylo podařilo přerušit aspoň občas neomezené námořní panství Dohody. K tomu konci byla by však strategie německé admirality musila být jiná, než byla ve skutečnosti, neboť osvědčil-li se veliký generální štáb polní armády, zklamal admirální štáb německý nadobro. Mezi oběma nebylo té spolupráce, jaká musí dnes býti mezi pozemním a námořním vedením války u velmoci, jež závisí na moři, a že Německo na moři, resp. na zámořské dopravě záviselo, dokázala blokáda, jež byla vlastně jednou z hlavních příčin německé konečné vyčerpanosti. Ludendorff nebyl odborníkem ve věcech námořních, ale ač nedůvěroval adm. Holtzen-dorffovi a jeho slibům o úspěchu ponorkové války, přece celou svou strategii od r. 1917 na nich zakládal. Kdyby byl mu stál po boku někdo, kdo by německou námořní sílu byl od počátku správně posuzoval a využil ji jak nejlépe by se bylo dalo, byla by možná Ludendorffova strategie a s ní celá válka dopadla jinak. Ale v německém admirálním štábu nebylo nikoho, kdo by byl býval Ludendorffovi rovnocenný, a byl-li kdo, nedostal se k moci. Proto také po stránce námořní válka pro Německo skončila uboze a německé

lodstvo široomořské, s tolika obětmi a nadějami postavené, ukázalo se vskutku zbytečným „přepychem“, jak je nazval několik let před válkou p. Winston Churchill.

Majíce tedy na paměti tato dvě fakta, můžeme přikročit k tomu, abychom sledovali ve velkých rysech strategii Ludendorffovu a ocenili jeho činnost jako vojevůdce.

II. Ruský příval.

Řekl jsem již, že plán nástupu německých armád Belgií byl vypracován Ludendorffem podle myšlenky Schlieffenovy. Německo totiž ve spojení s Rakouskem připravovalo se ode dávna k boji na dvě fronty: francouzskou a ruskou. Německo a Rakousko-Uhersko bylo na vnitřních liniích, jeho protivníci na vnějších. Základní myšlenka německé strategie byla: Vrhnutí celou svou vojenskou moc na západ a porazit Francii a její spojence, neboť počítalo se, že Belgie se připojí, co nejrychleji, již v několika nedělích; pak teprve obrátit se s celou armádou proti Rusku, které bude jistě mobilisovati mnohem pomaleji, než ústřední mocnosti a Francie, a tedy do francouzské porážky nebude moci zasáhnout; ostatně Rakousko-Uhersko stačí je pro tuto dobu udržet na uzdě. Tedy defensiva na východě, prudká ofensiva na západě. Celá válka tím musila býti velmi zkrácena, neboť Francii bylo možno z příčin zeměpisných a j. tak důkladně porazit, že západní frontu pak bylo lze v boji proti Rusku téměř úplně obnažiti. Ovšem že byl možný i postup opačný: útok s veškerou mocí proti Rusku a obrana na západě — s respektováním neutrality Belgie — v úzkém pruhu mezi Lucemburskem a Vogésami, jenže postup ten byl by vedl k dlouhé válce, neboť předně obrana na západě byla by spotřebovala mnohem více sil a po druhé tažení v Rusku opět z důvodů zeměpisných nebylo tak jednoduché jako ve Francii, kde je v zádech domácí armáda moře. Veškerá německá politika byla pak zařazena na krátkou válku: nepříteli omráčit, ohromit, udusit. „Unsere Kriege müßen kurz und vif seyn, sintemalen es uns nicht konveniret die Sachen in die Länge zu ziehn“ napsal už Friedrich Veliký.

Ale německý plán Schlieffenův, jenž počítal s tím, že Francie nebude neutrality Belgie respektovati a že tedy Německo jest oprávněno do Belgie vniknout, zhatil se dvěma událostmi. Ruská mobilisace, připravovaná již na jaře přemístěním sibiřských sborů do Evropy, byla provedena mnohem rychleji, než se očekávalo, Rakousko-Uhersko nemohlo postavit celou svou moc do Haliče, poněvadž bojovalo též proti Srbsku, a tak ruská armáda vystoupila již koncem srpna hrozivě i v Haliči i v Prusích. A bleskový postup německých armád Belgií do Francie byl náhle zastaven na Marně. Marnská bitva, ať porážka německých armád byla zaviněna čímkoli, je bodem obratu celé světové války. Ji skutečně západní fronta pro Dohodu byla zachráněna a Němci nuceni ke změně válečného plánu. To pochopil ihned Moltke II., jenž byl tehdy chefem velkého generálního štábu, jenž však pro nemoc vystřídán v polovici září Falkenhaynem. Na západě nedocílilo rychlého vítězství a východ byl tak vážně ohrožen, že bylo třeba poslati mu posily, což bylo možno jen zeslabením západní fronty. Ludendorff si stěžuje, že říšský sněm nepřijal předlohy o zřízení 3 nových armádních sborů, kterou navrhl r. 1912; tyto 3 sbory při počátku války právě scházely na východním bojišti. Německo mělo tehdy v míru 25 aktivních armádních sborů, z nichž na východě při zahájení války stály jen I., XVII. a XX. Vedle toho při mobilisaci vytvořený I. rezervní, zeměbranná divise Goltzova, 3. rezervní divise a 1. divise jízdy. Všecky tyto jednotky tvořily VIII. armádu, která stála proti dvěma ruským armádám, Rennenkampfově (němenské), postupující od Gumbin na Královec, a Samsonovově (narevské), táhnoucí od Mlavy na Osterode. Každá z nich byla silnější, než německá VIII. armáda, která se nalézala tedy na vnitřní linii mezi oběma.

Dne 20. srpna došlo k srážce u Gumbin, kde Němci od Rennenkampfa poraženi. Prittwitz chtěl v důsledku toho ustoupiti za Vislu, jak to bývalo navrhováno Schlieffenem při různých válečných hrách, zatím co XX. sbor spolu se 70. zeměbranceckou brigádou měly zdržet postup Samsonovův, který VIII. armádě stál v boku.

Ludendorff však nahlédl ihned, stav se chefem štábu Hindenburgova, že, kdyby se ustoupilo až za Vislu, Visla by nutně padla také a rakouské armády, krutě tísněné v Haliči, zůstaly by bez pomoci. Zvrátil tedy nařízení o ústupu za Vislu a poručil, aby se ústup zadržel 23. srpna a vojsko hájilo Pasargu. Všecky jen poněkud volné části posádek Toruně, Mariboru, Graudence a j. míst vyslány na bojiště, aby byly na místě při bitvě, jež měla rozhodnout o osudu východních Prus. Plán její byl tento: Ludendorff, operuje na vnitřní linii, pokusil se odvésti I. rezervní a XVII. sbor od armády Rennenkampfovy na jih proti Samsonovu a s celou ostatní mocí, která mu byla po ruce, udeřit na Samsonova. Úspěch ovšem závisel na Rennenkampfovi. Nedal-li se na pochod, mohl být Samsonov poražen; dal-li, bylo to nemožno; pak bylo lze Samsonova pouze pozdržet. Audentes fortuna iuvat; Rennenkampf se usadil ve Vystruči a pohyboval se jen velmi zvolna s předními oddíly; plán se povedl. Dne 27. srpna stály proti 24 silným divisím Rennenkampfovým pouhé 2 brigády jízdy; závírka jezerní byla k západu otevřena, Královec snadno přístupný. Ale Rennenkampf se nehnul!

Narevská armáda se svými 5 sbory táhla v šíři od Lautenbergu k Ortelsburgu — užívám německých jmen, aby bylo lze na podrobných německých mapách postup sledovati — Ludendorff dirigoval XVII. sbor (velitel Mackensen) tak, aby táhna od Rennenkampfa přišel právě na Ortelsburg, resp. Willenberg, do zad 6. ruského sboru, a I. sbor na Neidenburg a Mužáky do zad 13. ruskému sboru. Při tom však stále ještě 1. ruský sbor táhnoucí od Mlavy mohl přijíti v záda německému I. sboru. Myšlenka Ludendorffova byla: zničující bitva podle vzoru Cannae, jak o ní psal Schlieffen. Navrhl tudíž, aby I. sbor prorazil mezi ruským 1. sborem táhnoucím od jihu a ostatními částmi ruské armády, vrhl 1. ruský sbor na jih na Soldavu a pak obrátil se sám na Mužáky, konvergoval tedy se XVII. sborem táhnoucím na Willenberg. Tím by ostatní 4 sbory Samsonovovy byly obklíčeny.

A to se podařilo v celém rozsahu. Samsonov byl na hlavu poražen, jeho armáda většinou zajata, on sám skončil sebevraždou. Legendu o utopení velké části Rusů v močálech, která jeden čas strašila všude (Srv. spis: *Lindenburger: Gegen die Russen mit der Armee Hindenburg*), Ludendorff vyvrací: široko daleko nebylo žádného močálu. Legenda vznikla patrně jen proto, aby sláva Hindenburgova byla větší!

Bitva u Tannenbergu, jak se úředně jmenuje, založila slávu Hindenburgovu, t. j. vlastně jeho štábního čefa. Druhá část operace podařila se rovněž. V největší rychlosti vojsko spořádáno a odvedeno proti Rennenkampfovi, jenž po porážce Samsonovově se konečně dal na pochod. Zde však útok mohl být proveden jen frontálně; Rennenkampf byl sice poražen a musil ustoupit z Prus, ale jeho armáda zničena nebyla.

Operace ve Východním Prusku budou vždy školním příkladem operací na vnitřních liniích a zajistí Ludendorffovi pro vždy pověst vojevůdcovskou; ovšem měl štěstí, že Rennenkampf nepostoupil.

Další jeho úkol byl pomoci na nohy rakousko-uherské armádě, jež poražená ve velkých bitvách u Lvova a j. byla zatlačena a tísnila se se 40 divisemi v nejzápadnější části Haliče. Ludendorff diví se, jak se tam vešla; jen ohromné ztráty její to vysvětlují.

Věnuji i těmto operacím poněkud více pozornosti, poněvadž mají pro nás větší zájem, když naši lidé tam bojovali.

Falkenhaynův plán byl nyní tento: Rakousko-uherská armáda, spořádaná Conradem a doplněná pokud bylo lze, pokusí se o rozhodnutí jižně Visly, osvobodí Přemysl a překročí San; díly stojící nad Vislou budou zatím pozdrženy (refusovány). Celá operace byla možná jen tenkrát, byl-li nepřítel dosud na Visle neb za ní. Stál-li však už na západním břehu s velikými silami, bylo německé vojsko příliš slabé, aby mu odolalo. (Ve skutečnosti pak Rusové přešli Vislu s velikými silami a vrhli Němce zpět. Pak přišel onen „parní váleček“, od něhož si velkokníže sliboval konec války). Neboť německá vojska v Polsku nebyla zvlášť silná. VIII. armáda pod gen. Schubertem ponechána v Prusku proti Rennenkampfovi, jenž zesílil se nepřestal být nebezpečný, a utvořena nová armáda IX. z posíl odvolaných z Francie (XI. a gard. res. sbor) a částí VIII. armády. Tato armáda mající postupovat Polskem skládala se z těchto jednotek: Zeměbranecký sbor, XI. sbor, gardový rezervní sbor, XX., XVII. sbor, 35. res. divise, zeměbranecká divise Bredow a 8. divise jízdy. Armádě VIII. zbylo: 1. divise jízdy, I. sbor, I. res. sbor, 3. rezervní divise, zeměbranecká divise Goltz, několik zeměbraneckých brigád, 35. res. divise z Toruně a později utvořený XXV. res. sbor a sbor Zastrowův. Tedy proti ohromným ruským silám dosti málo na obou bojištích.

Dne 4. října 1914 rakousko-uherské armády daly se na pochod a osvobodily Přemysl. Tu došly zprávy, že velkokníže připravuje velikou akci proti IX. armádě (sibiřské sbory, nejlepší ruské vojsko, vykládaly se právě u Varšavy). Úkol IX. armády byl tedy dosáhnouti Visly před koncentrací Rusů a držeti ji; zatím rakousko-uherské armády měly docílit rozhodnutí na Sanu a překročiti jej. Při tom bylo nutno obsáhnouti Lvangorod i se severu, vzít po případě jeho předmostí, ze kterého vždycky Rusové mohli vyrazit a zhatit rakouskou operaci, a obklopit, po případě i vzít Varšavu; při tom porazit sibiřské sbory, jež se jižně od ní za Vislou seskupovaly. Jak viděti, k tomu všemu německá IX. armáda s pomocnými silami nestačila a operace již předem neměla valných nadějí na úspěch, leda že rakousko-uherská armáda vypomohla. Generál Conrad dal však k dispozici pouze 2 divise jízdy, o niž Němci měli nouzi. Mackensen se XVII. sborem táhl na Varšavu, k níž také dospěl poraziv 9. října u Grojce Sibirany, již překročili Vislu, a přibrav si kavalerii na ochranu levého křídla. Dne 12. října stál už před Varšavou. Naproti tomu však XX. sbor u Kosjenic nedovedl vrhnouti přešlé Rusy přes Vislu, gardový rezervní a sbor Woysrschův (zeměbrana) hodily však u Novo Alexandrovska Rusy přes řeku.

Ruský plán byl tento: Přes 30 armádních sborů zhuštěných na pravo mělo přejíti Vislu mezi Varšavou a ústím Sanu; jiné síly přejíti San jižně. Proti Mackensenovým 5 divisím postaveno 14 ruských (při čemž ruská divise tehdy měla ještě 16 praporů, německá 12). Touto přesilou měla býti IX. armáda ze severu obchváčena, při tom napadena ještě čelně, stejně jako rakousko-uherské armády. Levé křídlo ruské východně Přemyslu tvořilo osu otočky obchvacující Němce od severu. I části Rennenkampfovy armády měly se zúčastniti na operaci.

Ludendorff spoléhal na to, že Rakušané porazí levé křídlo ruské u Přemyslu, překročí San a vyvrátí tedy osu otočky Nikolájovy.

Ale v tom se zklamal. Rakouská armáda nedovedla překročiti San a získati terén východně od Přemyslu. Posíl Němci dáti nemohli, neboť Falkenhayn všechny nově utvořené sbory řídil k Yprům, kde pokusil se dostat k moři, a XXV. rezervní do východních Prus, kde se situace před Rennenkampfem též zhoršila.

Ludendorff pojal tedy myšlenku rochovat třemi pruskými sbory ze středu na konec levého křídla, aby odvrátil obchvat, a vystřídát je rakouskými, přesunutými od jihu. Conrad, znaje slabost své armády, nechtěl s tím nic mít a povolil teprve, když mu to bylo přikázáno císařem Františkem Josefem.

Vystřídání zamýšlel Conrad provést tak, že u Lvangorodu měli Němci poněkud ustoupiti a pustit přechody Rusům, vzadu pak provést vystřídání a teprve rakouské síly (část I. armády), jež přišly je vystřídat, měly opět Rusy vrhnouti za řeku — operace tedy nesmyslná, od níž Ludendorff také zrazoval.

Zatím Mackensenovo postavení stalo se čím dál tím obtížnějším. Dne 17. října musil být vydán rozkaz vzít jeho vojska zpět na linii Lovič—Rava. Ale Ludendorff nebyl člověkem, jenž by byl tak brzy se vzdal. Hodlal soustředit ony německé 3 vystřídané sbory (gardový rezervní, zeměbrancecký a XI.) a udeřit jimi na bok ruské armády následující jistě Mackensena do jeho nové posice.

Mackensenův ústup v noci 18./19. podařil se v plném pořádku, takže Rusové nezískali kořisti. Ale zároveň na pravém křídle armád obrátila se situace na ruby. Rakušané byli totiž na Sanu zase poraženi a Rusové přešli 17.—18. San. A aby neštěstí bylo dovršeno, u Lvangorodu stalo se, čeho se Ludendorff obával. Rakousko-uherská armáda, vystřídávající tam pruská vojska, nechala příliš mnoho Rusů přejít přes řeku, byla pak od nich sama citelně poražena a ustupovala na Radom.

Mackensenovo pravé křídlo, jež nyní ztratilo s Rakušany souvislost, bylo pak samo severně od Nového Mjasta velmi silně napadeno a bylo nuceno ustoupit za Pilicu. Gardový rezervní sbor nemohl už zachrániti situaci a bylo třeba i XI. sbor z Opatova poslat k Radomu a do končiny severně Lodže, aby pravé křídlo Mackensenovo bylo zajištěno.

Tak tedy došlo k onomu „odpoutání“ od nepřitele, jež v českých kruzích koncem října 1914 vzbudilo tolik ruchu a klamných nadějí. Neboť Ludendorff nenechal tak rychle hry.

Rakousko-uherské velení později tvrdilo, že rakouská armáda byla proto vzata zpět, že IX. armáda byla nucena ustoupiti. Ludendorff praví, že jest v tom pravda i nepravda. IX. armáda byla vzata zpět, poněvadž Rakušané na Sanu selhali. Tomu není zcela tak. Je pravda, že Rakušané byli na Sanu poraženi, ale v tom okamžiku už Mackensen měl rozkaz u Varšavy ustoupit, poněvadž se tam nemohl udržet. Rakouská porážka u Lvangorodu pak přišla ještě později (23. října).

Všeobecný ústup konal se v pořádku a podle plánu až na čaru Sieradz—Krakov. Rusové následovali a udeřili znovu na Východní Prusy u Mlavy. Ústupem německá armáda stáhla se více k jihu. Pravé křídlo ruské bylo tím nuceno posunouti se též k jihu a odkrytí bok. Toho Ludendorff využil. Navrhl převézt silné části armády do krajiny u Hohen-salzy a Toruně a postoupit pak po Visle směrem Lodž—Lovič na pravý bok ruské armády, obchvátit je a zničit Rusy před Vislou. K tomu cíli bylo třeba zastavit ruský postup na nějakou vzdálenost od hranic, aby Rusové nevpadli do Poznańska a Slezska dříve, než by rocháda byla provedena. Jak zkušenost učí, moderní armáda nemůže se vzdálit přes 120 km od konce dráhy, na níž závisí. Bylo tedy třeba dráhy zničit aspoň na vzdálenost 120 km od místa, až kam ruský postup směl dospěti. To se také stalo. Ruský postup se tam zarazil.

Dne 1. listopadu Hindenburg stal se generalissimem na východní frontě. IX. armáda vyňata z jeho přímého velitelství a obdržel ji Mackensen.

Situace nebyla utěšená. Německé armády velmi trpěly boji a ústupem, rakousko-uherské byly málo boje schopny, ruská přesila byla značná. Bylo nebezpečnoství, že nepřítel vnikne do horního Slezska, do rakouského Slezska i na Moravu. Tehdejší naděje Čechů, kteří se už chystali přijmout Rusy jako osvoboditele, nebyly bez podkladu. Severoslezské pánve uhelné obdržely již rozkaz připravit se na zničení. V celém Slezsku zavládla panika.

Abychom situaci dobře posoudili, mějme na paměti toto: Zeměpisná poloha ruského Polska, tvořícího klín mezi Východními Prusy a Haličí, byla by nutila centrální mocnosti a priori k této strategii: Sebrati mocné síly

v Prusích a v Haliči a odříznouti jimi Polsko tak, aby viselská čára byla ze zadu obchvácena. K tomu konci bylo nutno dostati se na jihu za Ivangorod, na severu za Novo Georgievsk. Tento postup byl však možný jen značnou vojenskou mocí, která musila Ivangorod napadnout s obou stran, ne jen pouze z jihu, jak Rakušané dosud dělali, a na severu prorazit pevnostní čáru Narev—Bobr. K tomu však síly spojenců tenkrát nedostačovaly. Jestliže však nedostačovaly, byla každá strategie od počátku špatná, která chtěla vynutit rozhodnutí ryze frontálním postupem do Polska od slezských a poznaňských hranic. To se ukázalo při prvním postupu Hindenburgově. Rusové majíce přesilu, přešli vždy Vislu na vhodném místě — jsouce od severu bezpeční narevsko-boberskou linií před vpádem z Pruska — a porazili spojenecké armády, když se k nim přiblížily.

Měl-li se podařiti manévř Ludendorffův, bylo tedy třeba především zesílit armády ve Východním Prusku, zejména nad Vislou, a Západní Prusy ochránit silným pohraničním kordonem, jinak operace v Polsku byly zase ve vzduchu. Neboť dokud Rusové mohli operovat libovolně nad Vislou i pod ní, nemohl se podařit žádný útok na jejich pravé křídlo před Vislou.

Ludendorff stáhl tedy z východopruských pevností kde jakou posádku. Ze zeměbrany, domobrany a těchto pevnostních vojsk vybudoval pak armádu asi tak silnou, jako měl Moltke v bitvě u Hradce Králové. Tyto různé oddíly, skládající se většinou ze starších ročníků, dostaly později čísla jako aktivní divise, ale ovšem charakter starších ročníků jim zůstal; vykonaly sice více, než bylo od nich očekáváno, ale přece jen nebylo lze klásti co do pochodu a boje na ně takové požadavky jako na mladší. Tak bylo u VIII. armády utvořeno několik divisí nových, za něž zase XXV. rezervní a I. rezervní sbor byly převedeny k IX. armádě, jež měla provést útok. Velitelem VIII. armády stal se O. v. Below; armáda zůstala ve Východním Prusku. Nový sbor Zastrowův byl vytvořen, podobně XVII. rezervní. Toruň vytvořila 35. rezervní divisi a pak ještě sbor Dickhuth-Harrach, jenž později zasazen u Plocku. Poznaň vyslala už dříve zeměbraneckou divisi Bredowovu a nyní nový silný sbor poznaňský. Podobně později postaven sbor vratislavský.

Zastrow zůstal u Soldavy a jeho úkol byl vytrvat tam, aby ruské síly stojící u Novo Georgievsku na pravém břehu Visly nevníkly přes hranici. Neboť na tom závisela existence VIII. armády. Jemu na pomoc přidána brigáda Westernhagenova. Zastrow vykonal svůj úkol dobře a zachránil vlastně celou situaci na východní frontě. Neboť asi v polovici listopadu, když Hindenburg dal se na pochod, Rennenkampf napadl značnými silami oslabenou VIII. armádu, jež musila ustoupit do linie Jezera—Angerapp. Zastrow pak před silným ruským útokem musil ustoupit od Mlavy a Přasnyše do linie Soldava—Neidenburg, kde pak útok zarazil. Kdyby byl ustoupil ještě dále, byla by VIII. armáda, zle tištěná Rennenkampfem, bývala od jihu odříznuta a Rusové byli by vpadli do Západních Prus, čímž by celý Hindenburgův plán byl býval zmařen.

Ale vraťme se k vlastní operaci. Rocháda byla provedena takto: XX. sbor a 3. gardová divise převezeny do Hohensalzy (Inowraclav), XVII. sbor do Hnězdna. Jízdní sbor Richthofenův, jenž poslán ze západu, taktéž tam. XI. sbor táhl přes Ostrovo do Vřešna. Jízdní sbor Frommelův tloukl se zatím s ruskou jízdou u Kališe; za jeho clonou seskupen sbor poznaňský. To bylo útočné křídlo Hindenburgovo, jež mělo obchvátit ruský pravý bok v Polsku. Dále k jihu stála skupina Woyrschova (35. res. divise, divise Bredow, zeměbranecký sbor a gardová rezervní divise), pak dále rakousko-uherské armády I., IV. a II.

Generál Conrad naléhal stále na nejvyšší německé vojenské velení, aby na západě, kde flanderská bitva zůstala nevybojována, nebylo už hledáno rozhodnutí a bylo zaujato zatím obranné postavení a všechno, co bylo lze odtamtud odvésti, posláno

na východ, aby operace proti Rusku byly provedeny co nejrychleji a nejušlostnější. Ludendorff se k tomu názoru připojil a Falkenhayn konečně povolil. Conrad rochoval sám armádu Boehm-Ermolliho z Karpat horním Slezskem až na sever od Czenstochowy, kde stál Woysch, a zesílil tak německý střed oslabený vytvořením silného útočného křídla. Ze západu došly pak časem tyto posily: jezdecký sbor Hollenův, III. rezervní sbor, XIII. sbor, II. sbor, XXIV. rezervní sbor. Ale všechny došly už pozdě, když operativně bylo tažení rozhodnuto.

Dne 10. listopadu byla IX. armáda připravena k novému pochodu. Celkem tu bylo: XXV. rezervní; I. rezervní, sbor Richthofen, XX., 3. gard. divise, XVII., XI., sbor Frommel, sbor poznaňský. Úhrnem 6½ sboru, 2 sbory jízdy. Rusové drželi Vloclav (I. ruská armáda, jež stála obkročmo na Visle a měla asi 10—12 divisi). Massa ruských vojsk (4 armády) byla dále v čáře Sieradz—Krakov. Další části pak stály od Dunajce do Karpat (4 armády).

Mackensen vydal se nad Vislou na pochod 11. listopadu. Hned první dny byli překvapeni Rusové poraženi u Vloclavku, Kutna, Domby. I. rezervní sbor chránil německý bok severně od Loviče, střed (Richthofen, 3. gardová divise a XXV. rezervní) překročil linii Lodž—Lovič, ale nedostal se dále. Rusové na rozkaz velkoknížete drželi úporně Lodž, jež jejich pravé křídlo obklopilo. Od II. a V. ruské armády poslány hned dráhou posily na Koljušky a západně kolem Lodže na sever, kde narazily na XI. německý sbor a kruté jej stísnily. Zatím XXV. rezervní sbor (gen. Scheffer-Boyadel) do 22. listopadu pronikl až přes Břežany. Ale Rusové nejsouce u Lodže poraženi zatlačili naopak XX. sbor a vnikli do mezery mezi ním a XXV. rezervním sborem. Ruské oddíly dříve Mackensenem poražené, byly u Varšavy znovu zformovány a pronikly nyní přes Skierněvice, jichž si Němci nezajistili — příslušný rozkaz k tomu prý nedošel včas — na Březiny. A tak se stalo, že XXV. rezervní sbor, 3. gardová divise a Richthofen byly jižně od Lodže odríznuty a obklíčeny nad to od jihu částmi V. ruské armády, přicházející od Koljušek. Situace zdála se býti pro Němce zoufalá. Zachycené jiskrové depeše ruské oznamovaly jásavě, že vlaky k odvezení zajatých jsou již na cestě. Ale hrabě Scheffer neztratil hlavy. S napětím všech sil podařilo se mu v noci ze 23. na 24. listopadu se všemi oddíly probíti se uzavírajícím jej kruhem (armáda Rennenkampfova) na sever do Březin; neztratil ani jediného děla a naopak zajal ještě asi 10.000 Rusů a ukořistil mnoho děl (tehdejší zpráva praví 64). Oddíly jeho zařaděny hned mezi XX. a I. rezervní sbor a tak se utvořil nový kruh, jehož Rusové už neprorazili.

Tažení, jež bylo lze už považovati za ztracené, bylo tím zachráněno aspoň takticky. Ale zároveň byla pohřbena veliká operativní myšlenka: zničení ruskou armádou v oblouku viselském, neboť německé síly nyní, když překvapení minulo, dostačily zrovna jen k tomu, aby udržely frontu. Teprve počátkem prosince došly posily ze západu, již příliš pozdě, aby tato operativní idea byla uskutečněna. Byly to III. rezervní a XIII. sbor. Byly ihned zasazeny na krajním levém křídle IX. armády, jež se jejich pomocí pak mohla propracovat až k Bzuři, ovšem pouze frontálně. Dále přišly II. sbor, jenž zasazen východně od Sieradže, a 48. rezervní divise, připojená ke sboru Vratislavskému. Pak teprve byl možný nový všeobecný útok spolu se skupinou Woyschovou. Následkem toho Rusové 6. prosince vyklidili Lodž. Dne 15. prosince pak na severním křídle padla i Lovič.

Zároveň rakousko-uherská armáda zvítězila v úporné bitvě u Limanovy — Lapanova (3. — 14. XII.) západně od Dunajce, čímž Krakov zachráněn a vpád do rakouského Slezska byl zažehnán. Stalo se to však jen s pomocí 47. německé rezervní divise, již Ludendorff poslal Conradovi na jeho prosbu.

Ruská armáda tedy ustoupila, ovšem zase jen frontálně za Bzuru — Ravku, za horní Pilicu, za Nidu a Dunajec.

Ale úplně tím nebezpečí nebylo odstraněno. Na severním břehu Visly Rusové, porazivše Westernhagena, postoupili zase na Plock a pak dále až k Vloclavku. Kdyby se jim bylo podařilo odtamtud přejít Vislu, byla by celá německá armáda v Polsku měla ohrožený týl. Ale na štěstí Visla nezamrzla, přechodu po mostech se Rusové neodvážili a tak IX. armáda nebyla v nebezpečí.

Německé vítězství však zhatilo úplně plány Nikoláje Nikolájeviče o „parním válci“, drtícím odpor po celé frontě od Toruně až ke Krakovu. Jeho myšlenka byla velkolepá, jeho armády tehdy ještě svěží a dobře zásobeny. Německé vítězství proti přesile téměř dvojnásobné bylo tedy podivuhodné. Druhá ofensivní Hindenburgova v Polsku je největší operativní výkon Ludendorffův, jako bitva u Tannenbergu jeho největší výkon taktický. A přece operace se nezdařila tak, jak byla koncipována. Proti strategu Ludendorffovi, pracujícímu s menšinou, stál strateg Nikoláj Nikolájevič, jenž měl k dispozici téměř neomezenou zásobu lidí. Ale s druhé strany němečtí vojáci byli školenější a inteligentnější, němečtí důstojníci vojensky vzdělanější než Rusové. Také celkové pojetí války u Němců bylo vyšší než u Rusů. Němci byli ovládání myšlenkou, třeba falešnou, že jejich vlast byla napadena, že bojují o holou existenci. Ruský vojnín tohoto pojmu o válce neměl, bojoval nanejvýš za osvobození Slovanů rakouských — myslil-li vůbec tak vysoko. Rus byl přesvědčen, že jeho vlast nemůže být poražena, poněvadž je ohromná, nebral tedy dočasných neúspěchů tak vážně. Klamal se ovšem, a to využito jsouc obratným německým tiskem, působilo na německého vojína, aby napial svoje síly co nejvíce. Nemyslím, že tu byla nějaká zvláštní rasová nenávisť. Ale Němec cítil se takticky vynikati nad Rusa, viděl, že může důvěřovat svým důstojníkům, a že jeho teutonský vztek je neodolatelný. Neposuzoval situace strategicky, nýbrž takticky, a tu viděl, že přemáhá Rusa i tehdy, je-li proti němu ve značně menšině. Tato důvěra, již německý voják získal hned od počátku, neopustila ho pak po celou válku na východní frontě. Ludendorff praví, že na východě Němci vždycky vystačili s tím, co uměli již za míru, tam nebylo třeba takticky se přeučovat. Také střeliva bylo vždycky dostatek. Na západní frontě bylo jinak; tam měli Němci proti sobě nepřitele stejně inteligentního, vynalézavého a obdařeného velikými technickými pomůckami, se strany Francie pak dokonce duševně pružnějšího, než byli sami. Na západě však ustrnuly fronty od moře ke Švýcarům v posílní válku; tam nebylo možná operovat, dokud nestalo se rozhodnutí taktické, jež pro tu chvíli bylo vyloučeno, neboť nastala tam jakási rovnováha sil. Na frontě východní byla při nedostatku německých branných sil operace stále možná, ovšem že se o ni pokoušel častěji velkokníže, maje přesilu, než Ludendorff. A strategie velkoknížete byla vždy ve velkém slohu. Možná říci, že Ludendorff jako strateg první rok války stojí stále pod vlivem Nikoláje Nikolájeviče, jenž skoro vždycky má iniciativu. Ludendorffovy tahy jsou jen odpověďmi na operace velkoknížete, jenž pokouší se nepřátelské armády zničit, což by se mu bylo také podařilo, kdyby byl měl lepší podvelitele a inteligentnější mužstvo. Ludendorffova strategie neklade si tak velikých cílů — leda v určitých příznivých situacích, jako bylo začáteční tažení ve Východním Prusku — a kde si je odváží položit, nezdaří se jí to, ne zásluhou ruských armád, ale zásluhou vrchního ruského velení, jež neobyčejně obratně dovedlo armády vždy vyrvatí zkáze. Dnes je ovšem dosud nemožno dovoliti si úsudek definitivní, ale budou-li jednou srovnáváni Ludendorff a velkokníže, nevím, kdo z obou se ukáže větším vojevůdcem. Pokud dnes už můžeme souditi, dopustil se Nikoláj Nikolájevič jen jedné hrubé chyby: nevyužil celou mocí svého prvního vpádu do Uher, kdy dostal se až k Marmarošské Sihoti a jižně od ní. Tenkrát mohl rozhodnout válku, kdyby byl opanoval Uhry. Tím bylo by odpadlo všechno další úsilí o karpatské prů-

smyky, jak se jevilo hromadnými útoky v březnu a dubnu 1915, kdy tamější rakouská fronta byla už upevněna, úsilí, jež ruskou armádu tak vyčerpalo, že nesnesla pak dunajské ofensivy Mackensenovy.

Ale vřafme se k zimě r. 1914—15. Když plán s „parním válcem“ selhal, vymyslel velkokníže nový t. zv. „gigantický plán“, jehož základní myšlenka byla tato: Jako dříve necháváje křídla státí, postupoval středem své armády Polskem, tak nyní chtěl operovat na křídlech, poutaje zároveň německou frontu v Polsku. Hodlal plnou silou udeřit na Karpaty, aby dobyl průsmyků a vnikl do Uher, zároveň však postoupit velkými silami (ruská X. armáda, velitel Sievers) mezi Němtem a silnicí vedoucí z Instenburgu na Gumbinny proti slabému levému křídlu VIII. armády Belowovy, zmačknouti je, armádu obchvátit a vrhnout ji na Vislu. Zatím silnými sbory jízdy chtěl prorazit německé slabé oddíly, stojící mezi Mlavou a Vislou a vniknouti do Západních Prus, podobně jako se pokusil již proti Zastrowovi v listopadu. Předehrou k tomu byly zápasy ruských vojsk na pravém břehu Visly až k Vloclavku, o nichž jsem se již zmínil.

Ludendorff, jenž ze zachycených papírů dověděl se o tomto plánu, považoval za nejspříhodnější „popadnout býka za rohy“, jak říkají Angličané, a předejít útoku na VIII. armádu jejím vlastním útokem na X. armádu ruskou (němenskou). Kdyby bylo se mu podařilo ji zničit, bylo pak možno napadnout Osovce, boberskou pevnost dosud stále marně ostřelovanou hrubými děly, buď ze zadu od Gródna, nebo od Narevu z fronty Vloclavek — Johannesburg. Aby X. armáda ruská byla skutečně zničena, bylo třeba obchvátit ji s obou stran, nejen s jedné jako viselské armády v polské kampani, od severu hlavní silou přes Tylži, Vladislavov, Kalvaryji a od jihu slabší skupinou přes Bjalu na Rajgrad a Augustovo. Při tom ovšem na frontě musil být nepřítel útokem upoután.

Za tím účelem vedle armády VIII. utvořena z nových sborů XXXVIII. rezervního, XXXIX. rezervního a XXI. (alsaského) odeslaného ze západu, jakož i 10. zeměbrancecké divise, 5. gardové brigády a 1. divise jízdní nová armáda X. (velitel Eichhorn), fronta pak mezi Mlavou a Vislou zesílena všemi podružnými formacemi, jež byly po ruce, a postavena pod velení Gallwitzovo. — Obklíčení X. ruské armády v lesích u Augustova se podle plánu skutečně podařilo (t. zv. zimní bitva mazurská, únor 1915) a armáda ta, vyjímaje III. sibiřský sbor, jenž unikl, byla zničena a zajata, při čemž Alsasané se zvláště významenali (velitel Fritz v. Below), naproti tomu však nepodařilo se proniknout přes Němen anebo přes Bobr, kde III. sibiřský sbor uhájil pevnostní čáru. Osovce pak frontálně vůbec nebylo lze dobytí, poněvadž nejtěžší německá děla ho nedosáhla, nemohouce pro močály k němu, a tak z operace opět nebylo nic; veliké taktické vítězství u Augustova nemělo žádného strategického výtežku, a X. německá armáda musila dokonce zase zpět přes hranici. Ale s druhé strany nezdařily se také ruské útoky na frontě Lomža — Mlava, jež tvořily druhou část „gigantického plánu“ (vniknutí do Západního Pruska), zásluhou Gallwitzovou, jehož zeměbrana a domobrana vykonala zde činy prvního řádu.

Shrneme-li tedy všechno, co bylo dosud vykonáno, vidíme, že strategicky nedosáhl Ludendorff ničeho z toho, co zamýšlel. Ani první postup na Varšavu s rakouskou ofensivou přes San, ani druhý s cílem zničit ruské armády před Vislou, se nezdařil. Rusové stáli tu dále v početné převaze a nebezpečí vpádu do Pruska nikterak nebylo odvráceno. Rakouské armády pak nedostaly se přes Dunajec, a karpatské průsmyky byly stále vydány ruským útokům. Přemysl padl v březnu 1915. Chtěl-li Ludendorff ruskou kampaň ukončit, musil dostat od Falkenhayna větší pomůcky než dosud měl; nejvyšší německé velení musilo se konečně odhodlat k tomu, hledat rozhodnutí na ruské frontě a nadat ji k tomu konci potřebnými vojsky.

Prioritu této myšlenky má však Conrad, jenž obávaje se ruského vpádu chtěl ruské nebezpečí co nejdříve zažehnat úplným vítězstvím.

III. Německá ofensíva na východě.

Nejvyšší německé velení, které stále se obávalo, že na západní frontě se přihodí nějaké neštěstí, došlo konečně k poznání, že nepřítel tam větší operace není schopen. Německá armáda, ač v menšině, byla příliš dobře vycvičena a vedena, aby podlehla nově sestaveným útvarům anglickým a vyčerpaným vojskům francouzským, jež na podzim nesla téměř celou tíhu boje. Falkenhayn odhodlal se tedy konečně hledat rozhodnutí války na ruském bojišti.

K tomu konci provedeno nové seskupení armád. Na nejkrajnějším levém křídle utvořena hlavně z německé jízdy nová armáda Lauensteinova, jejíž úkol byl operovati do Litvy a Kuronska a odvrátit nebezpečí nového ruského vpádu podél pobřeží. Dále k jihu k Augustovu byla X. armáda Eichhornova, pak VIII. armáda Scholtzova před Lomžou (zde je nesouhlas mezi Ludendorffem a Falkenhaynem: Falkenhayn ve své knize nazývá VIII. armádu od jara 1915 O. Belowovou), pak skupina Gallwitzova, jež dostala jméno X. armády až k Plocku, dále na Bzuře armáda IX., kterou přejal princ Leopold Bavorský, potom rakouská skupina Kövessova, armáda Woyrschova na Pilici, jejíž pokračování na Nidě až k haličské hranici tvořila c. a k. I. armáda Danklova. V Haliči na Dunajci IV. c. a k. armáda (arciv. Josef Ferdinand) zesílena německou divísi Besserovou a podřízena generálu Mackensenovi, dřívějšímu veliteli IX. armády, jemuž nad to z německých divísi, odňatých západní frontě, jakož i dvou divísi rakouských sestavena nová armáda XI. v okolí Limanovy. *Skupině této určen hlavní úkol celé akce, průraz ruské fronty na Dunajci a u Gorlice.* Dále v Karpatech u Zborova pak následovala III. c. a k. armáda (Boroevič) s německým sborem Marwitzovým, II. c. a k. armáda (Böhm-Ermolli) u průsmyku Užockého, jižní německá armáda Linsingenova a konečně v Bukovině VII. rakouská armáda (Pflanzer-Baltin) s německým jezdeckým sborem Marschallovým.

Německé vrchní velení nepovolilo přání rakouského hlavního stanu, aby německá pomoc byla rozdělena mezi rakouské armády, nýbrž považovalo za jediné vhodné pokusiti se o rozhodnou operaci vlastní armádou, pod osvědčeným velením gen. pluk. Mackensena.

Operativně bylo lze akci Mackensenovu kombinovat s akci severního německého křídla Lauensteinova nad Němtem do Litvy a Kuronska. Vojska Lauensteinova, převahou jezdecké divise, nastoupila koncem dubna pochod na Šavle ve třech proudech, na Memel, Tauroggen a Jurborg. Ale Rusové unikli na Kjelmy, poněvadž jedna divise jurborské kolony nezasáhla v čas, a ačkoli Šavle na čas obsazeny a vojsko se dostalo až před Mitavu, bylo třeba na konec zase ustoupiti a dohromady strategicky nepořízeno nic. Ludendorff sice praví, že účelu odvážného podniku bylo dosaženo, ale nenahlížím proč, neboť armáda musila býti vzata zpět, reorganisována posilami od IX., X. a XII. armády, takže čítala na konec 5 divísi pěchoty a tolikéž divísi jízdy a pod velením Otty v. Belowa (Falkenhayn praví Scholtze) nazvána armádou německou. Zasáhla pak teprve v polovici července operací na Mitavu a Rigu.

Za to však podařil se Mackensenův průraz u Tarnova — Gorlice aspoň takticky úplně. Strategická myšlenka byla, dostati se v týl ruských armád stojících před Karpaty a v nich. Falkenhayn*) dokonce žádal Conrada, jehož myšlenkou, a ne Falkenhaynovou, průraz byl, aby rakouské armády ustoupily hloub do Uher, aby obchvat ruských armád, jež by je jistě byly

*) Srv. Erich von Falkenhayn: Die Oberste Heeresleitung 1914—1916, Berlin Mittler 1920, p. 70.

sledovaly, byl úplný. Ale Hötzen z pochopitelných důvodů nechtěl ustoupit, aby nedemoralisoval úplně svoji bez toho již velmi otřesenou armádu. A tak se stalo, že sice Rusové ztratili hned v prvních dnech po průrazu i 2. a 3. linii a počali ustupovat na celé čáře, nejen v Haliči, nýbrž i v Polsku, ale všechny operace měly ráz ryze frontální, strategický obchvat nebo dokonce odříznutí celých armád ruských se nezdařily. Pflanzler se sice pokusil obklopit levé ruské křídlo v Bukovině, ale neměl k tomu dosti síly, takže pokus selhal. Frontální zatlačování Rusů v Haliči a v jižním Polsku — na severu se fronta vůbec nehnula — při němž velkokníže ukázal opět své mistrovství v ovládání armád a manévrování, nemohlo ovšem zase rozhodnout války. Nadto ztráty útočníků byly veliké, neboť Rusové se houževnatě bránili a konali stále protiútoky. Arciže i oni ztratili velmi mnoho zajatců a nenahraditelného materiálu. Koncem června, tedy po dvouměsíčním tažení, fronta probíhala od Dněstru před Lvov, k Tanevu, před San, před Radom a přes Pilicu k Skjernievicům; odtamtud na sever se nehnula až k moři, vedouc podél Dubissy, pak přes Ventu na Vindavu, jak stála už koncem května po operaci Lauensteinové.

Dne 24. května vstoupila též Itálie do boje proti ústředním mocnostem. Nicméně její nástup byl velmi pomalý a úspěchy italského vojska v prvních dnech nepatrné, takže operace na severu tím neutrpěly. Nejvyšší velení mohlo tedy pomýšleti na to, aby zastavenou ofensivu na ruském bojišti dovedlo k jakémus konci. Byly zde dva názory, jež se navzájem potíraly. Ludendorff byl přesvědčen, že je možno Rusy potříti a ruskou kampaň ukončiti definitivně zkázou všech armád nepřátelských v oblouku viselském; Falkenhayn soudil, že to není možno, a že lze operacím na východě vytýčit pouze „omezený cíl“. *Tato různost v názorech byla příčinou, proč východní strategie německá se nedařila a postupovala jen ve skocích.* Mezi Ludendorffem a Falkenhaynem rozpředla se diskuse téměř o každé operaci, kterou buď nařídilo nejvyšší velení, nebo již chtěl podniknout vrchní velitel na východě z vlastní iniciativy. Po celou dobu od července do září nedocílilo shody o ničem a tak *německý postup na východě*, nechť jakkoli imposantně vyhlíží, počítáme-li zajatce a kořist, jež padla Němcům do rukou, *je vším víc než strategickým úspěchem*, vzešlým z harmonické spolupráce Falkenhaynovy a Ludendorffovy. Ludendorff hájil od počátku myšlenku ohromného obchvatu od Kovna přes Vilnu do zad ruských armád; Falkenhayn nevěřil v možnost kleští tak široce rozevřených a chtěl se spokojiti průrazem ruské fronty na Bugu a na Narevu, jenž by byl přivodil obchvat skromnější.

Ludendorff mluví o 3 strategických možnostech, jež tu bylo lze bráti v úvahu: 1. U armády XII. Gallwitzovy vyrazit na dolní Narev. Operace tato byla poměrně bezvýznamná. 2. Postup přes Osovjec, Grodno a snad přes Lomžu, tedy forsování linie bobersko-narevské. Postup ten byl by vedl do zad ruských armád, stojících v jižním Polsku a v Haliči, a odřízl veškeré nepřátelské skupiny u Varšavy a na Visle. Ale zde zase močály u Osovce, jež dosud byly neproniknutelné, vylučovaly rychlý přechod a tedy úspěch. Osovjec odolal až dosud každému frontálnímu útoku. Ludendorff tedy nedoporučil tohoto plánu, ač Falkenhayn na něm trval. 3. Ludendorff sám považoval za nejúčinnější tento postup: Vzít napřed Kovno (X. armádou od západu, německou armádou obchvatem). Tím byla by otevřena cesta na Vilnu a do zad všech ruských armád. K tomu konci zesílil německou armádu Belowovu 41. divisi, 76. rezervní divisi a 4. divisi jízdy, jež vzal od VIII. armády Scholtzovy.

Ale dne 1. července císař zavolal Hindenburga a Ludendorffa do hlavního stanu a oznámil jim, že trvá na operaci narevské, zejména na průrazu, který zamýšlí Falkenhayn XII. armádou, při čemž IX. armáda a Woyrsch měli postupovat na Vislu a Mackensen zesílený na pravém křídle divisi ze Srjemu a divisemi z Beskyd, jakož i 2 divisemi z Francie (sloučený na Bugu v armádu

Linsingenovu, jehož ve velitelství jižní armády pak vystřídal hr. Bothmer), měl podporovat tlak ten druhým průrazem na Lublín a Cholm. Falkenhayn chtěl tím zachytit část ruských sil stojících v oblouku Visly. Ludendorff se podřídil, doufaje, že svou zamýšlenou operaci přes Kovno přece provede, až Gallwitz dospěje k Narevu.

Gallwitzův útok na Prasnyš a Ziechanow započal se 13. července, o tři dny později následoval Mackensenův postup na Lublín a v týž čas (15. července) hnula se znovu armáda němanská. Ale operace se opět nezdařila v celém rozsahu. K přechodu přes Narev a jeho pevnosti určeny armáda XII. a pravé křídlo VIII. Než Rusové bránili se tak houževnatě, že Pultusk a Rožany padly teprve 23. července a Ostrolenka 4. srpna. Zatím Woynsch a IX. armáda spolupůsobily v Polsku postupem na Ivangorod a Varšavu. Ludendorff chtěl sice zahájit nyní velkou operaci na Kovno, tedy svůj zamýšlený obchvat ve velikém slohu, ale Falkenhayn nepopřál mu posil, trváje na dalším postupu přes Vislu a Narev. Armády X. a němanská nesměly být zesíleny, ale XII. a VIII. dostaly po 1 divisi posil ze západu.

A tak se stalo, že Rusové, jsouce tlačeni pouze frontálně, neboť strategický průraz nikde se nezdařil, unikli zase. Ostatně čím dál, tím těžší stávalo se zásobování a dosílka všech potřeb, takže tempo postupu se stále uvolňovalo. Varšava, Ivangorod a Novo Georgijevsk sice padly po Mackensenově vítězství 29. července u Lublína, ale obchvat ruské armády ani omezený se nikde nezdařil.

Ludendorff v této části kampaně jednat vlastně proti své vůli a svému snad lepšímu přesvědčení. Celá kampaň je — ex eventu — vlastně strategický omyl. Osovjec, jenž byl z prvních pevností, jež měly padnouti při forsování narevsko-boberské linie, padl teprve 22. srpna, tedy 5 neděl po zahájení operací, a to ještě od zadu, když jej Rusové byli vyklidili, tak že pak ovšem již jeho pád neměl prázdného operativního následku. Teprve po 8denním tažení armády dosáhly končiny u Grodna, kterou podle Ludendorffova plánu útokem Lomža—Grodno byly by měly ihned! Kovno bylo dobyto teprve 18. srpna (X. armáda) a Grodna až 2. září.

Stejně nezdařily se operace němanské armády, jež začaly dne 14. července přechodem Belowovým přes Vindavu za účelem obchvátit Mitavu od severu. Rusové, kteří podnikli ihned protiútoky, roztrhali spojitost německých divísi a obchvat se nezdařil. V bitvě u Šavli (17.—23. července) ruská V. armáda opět unikla. Mitava padla 1. srpna, ale další vavříny u Rížské zátoky Němci nezískali a námořní bitva v zátoce skončila jejich porážkou.

Další Falkenhaynův plán průrazu na této frontě nezdařil se opět. Rusové měli být zasaženi v boku ustupující z Polska, ve směru Kovno—Vilna—Minsk. Průrazem měli být roztrženi a vrženi přes Vilnu a na Dvinsk.

Ludendorff uvažoval, nemá-li místo této velké operace spokojit se raději s menší: úderem přes Olitu—Orany na Lidu, ale zavrhl ji na základě letních zkušeností.

Armáda X. byla velice zesílena vojsky od Novo Georgijevsku, ale byla Rusy napadena směrem od Vilny, čímž operace se zdržely. Dne 9. září Eichhorn konečně začal. Levé jeho křídlo bylo slabé a pěchota, jež mu byla poslána na pomoc, nemohla postačiti jízdě, na něm operující. Jízda sama pak neudržela Smorgoně, Rusové zesílili dále svou frontu jižně Dvinsku, takže srazili německý obchvat u Dokšic jízdou a u Moloděčna pěchotou. Vilny sice neudrželi, ale zastavili se na čáře záp. Smorgoně, záp. Bereziny, u Baranoviču a u Pinsku. Jejich jízda učinila levé křídlo německé X. armády neudržetelným. Němci se musili omezit na linii Višněv—Naročské—Drysčjatské jezero, přičemž ještě X. armáda omeškavši se, byla u Naročského jezera důkladně pocuchána.

Rakousko-uherská armáda byla pak v Lucku rovněž vržena nazpět s velkými ztrátami.

Celkem strategicky byla kampaň polská zklamáním. Průraz nikde se nezdařil, jako vůbec strategický průraz zdařil se v celé válce jen jednou (na makedonské frontě 15. září 1918). Operace přes Kovno přišla příliš pozdě a tedy nevedla rovněž k většímu strategickému úspěchu. Na Vilje se Rusové z obchvatu vymkli. Falkenhayn hájí sice nyní svoje rozkazy, proti kritice Ludendorffově, uveřejňuje tehdejší diskusi obou, ale jisto jest, že tehdy úspěch byl menší, než se dalo očekávat a také než on sám čekal.

Pak ruská fronta ztrnula na zimu. Nejvyšší velení zatím už připravilo útok proti Srbsku, jenž byl také s pomocí Bulharska proveden. Srbské kampaň Ludendorff se neúčastnil ničím, není tedy třeba zde o ní mluvit. Podává pouze kritiku jejího zakončení: „Srbské tažení přivedlo nás na počátku prosince až k řecké hranici. Zřetel na Řecko, únava vojsk, stav komunikací v týle armády, snad jiné mně neznámé politické a vojenské důvody nám zamezily, abychom neprovedli operace na Soluň, kde se nám postavila první vojska dohodová. Kdybychom byli vzali Soluň, byli bychom si na Balkáně zjednali značnou úlevu. Ale na základě svých pozdějších zkušeností musím konstatovati, že bychom touto operací nebyli získali ani jediného Bulhara pro západní frontu, ale pravděpodobně měli tam proti sobě tytéž Francouze, Angličany a Srby, kteří stáli později proti nám na makedonské frontě“.

Je sice pravda, že dobytí Soluně, jehož si přál hlavně Conrad, nebylo by zmenšilo počet dohodových vojsk na různých frontách, ale že naopak bylo by zmenšilo počet vojsk centrálních mocností o Bulhary, kteří by se nebyli pak už dali pohnouti k žádné vojenské akci, kdežto takto vázali část dohodových sil u Soluně. Ludendorff to výslovně konstatuje jako odpověď na kritiku, že nedobytím Soluně ústřední velmoci umožnily pak Dohodě úspěch na podzim 1918, jenž byl prvním krokem k izolování Německa. Ale strategicky Ludendorff přece jen nemá pravdu. Záleželo ne jen na úhrnném počtu nepřátel, nýbrž i na tom, kde stáli. Kdyby centrální velmoci byly na zimu 1915 vstoupily do Soluně, byla by se rakouská armáda v Srbsku uvolněná mohla postavit proti Italii v Albanii. Itálie zbavená opory armády makedonské sotva byla by měla úspěch s vyloděním v Albanii u Valony, tlak na Rakousko-Uhersko z jihu byl by docela ustal a tím také nebezpečí napadnutí jednou odtamtud dunajskou říší. Dále by řecká armáda nebyla nikdy vystoupila proti ústředním velmocem (ani venizelovská) a konečně ony byly by získaly v Soluni nebo v Řecku, jež by se tím bylo dostalo v jejich vliv, základnu pro ponorkové operace ve východní části středozemního moře, zejména proti anglické komunikační linii do Egypta. Tím byly by bývaly ohroženy anglické operace proti Palestině a ulehčeno Turkům. Angličané také dobře věděli, proč trvali tak neochvějně na soluňské kampani, ač nejvyšší vojenská rada několikrát žádala likvidace podniku, který zdál se až do roku 1918 pasivním. K tomu sluší přičísti ještě morální úspěch, jež mělo pro Srby dobytí Bitolje 18. listopadu 1916. Srbové byli by na francouzské frontě jistě také statečně bojovali, ale přece jen s jiným nadšením zápasili pak na území starého Srbska, blíže se tím přímo svému osvobození. Tyto strategické a psychologické důvody Ludendorff přehlíží, posuzuje, jako v celém svém díle, události více se stránky taktické a početní.

* * *

Tím, že Mackensen (XI.) a Gallwitz (XII.) převzali velení armád do Srbska, a že fronta východní se napjala od Naročského jezera až k Bukovině, čímž se zkrátila, bylo nutno předsevzítí některé změny v rozdělení a rozmístění armád. Armáda VIII. splynula s XII. v jednu, kterou pod číslem XII. převzal Fabeck. Velitel VIII. armády Scholtz stane se skupinovým velitelem armád

od Disné na sever; němanská armáda (O. v. Below) dostane nyní číslo VIII. Armády pak po 2—3 sebrány v armádní skupiny, aby technika velení se zjednodušila. Celkem od severu k jihu bylo v listopadu, kdy fronta ztrnula, toto rozdělení armád:

Skupina vrchního velitele na východě: VIII. armáda (Below), X. armáda (Eichhorn), XII. armáda (Fabeck) od řížské zátoky až k Němnu ve výši Lidy. Skupina prince Leopolda: armádní oddíl Woyrschův, IX. armáda (princ Leopold) až k Ogiňskému kanálu sev. od Pinsku. Skupina Linsingenova: oddíl Gronau, oddíl Gerok a rakouská IV. armáda (Jos. Ferdinand) až k čáře Luck-Dubno. Skupina Böhmer-Ermolliho: rakouská I. armáda (Puhallo po Danklovi, jenž odešel do Tyrol), rakouská II. armáda (Böhmer-Ermolli), jižní armáda (Bothmer), rakouská VII. armáda (Pflanzer-Baltin) až k Bukovině. V tomto rozdělení stály armády po celou zimu 1915—16, ovšem ne bez bojů, neboť jako Itálie odpověděla na ofensivu do Srbska IV. bitvou sočskou, tak Rusko snažilo se využít srbské kampaně útokem na jižní část fronty o vánocích 1915, jenž byl však také odražen.

V zimě 1915—16 byla ruská fronta tak upevněna, že ústřední velmoci mohly zase věnovati větší pozornost západní frontě, kterou opustily, aby přivodily rozhodnutí na východě, jehož se jim však nedostalo. Byly tu dvě hlavní myšlenky: Falkenhaynova o útoku na Verdun a Conradova na ofensivu do Tyrol. Falkenhayn neschvaloval Conradova plánu, jenž chtěl proniknouti pomocí 9 divisí odvolaných z východní fronty přes planinu „Sedmi obcí“ do pádské nížiny a odříznouti tím všechny italské armády stojící východněji. Německý vojevůdce se domníval, že k tomu nestačí 9 divisí, a že nelze vůbec rozhodnouti válku v Itálii tak, aby Italové zcela vypadli z počtu. Je známo, že žádný z obou plánů se nezdařil. Ludendorff soudí, že útok na Verdun byl strategicky správnou myšlenkou, poněvadž pevnost byla vždy výpadní branou pro francouzské nárazy, jež by v případě německého ústupu byly silně ohrozily německou ústupovou čaru, jak se ukázalo pak také 1918. Chyba byla pouze v tom, že Falkenhayn útok založil příliš úzce, pouze na pravém břehu Mosy, a útok tedy po několikadenních úspěších byl zaražen. Conradova ofensiva do Tyrolska na jaře 1916 trpěla pak touž vadou: byla příliš slabá, aby rozhodla aspoň italskou část války, která však podle Ludendorffa v Itálii vůbec rozhodnout se nemohla.

Útok na Verdun počal se dne 21. února a odpovědí naň byla V. sočská bitva, jakož i velkolepá ofensiva ruská v druhé polovině března, která měla býti novým pokusem rozhodnouti tam celou kampaň. Ale to patří již do dějů roku 1916, o nichž přistě.

Vojenství doma a v cizině.

Výstava „Náš odboj“.

U příležitosti výročí naší samostatnosti, 28. října 1918, byla v Obecním domě pod protektoriátem presidenta Československé republiky otevřena výstava „Památníku odboje“.

Byla věnována práci těch, kteří splnili vytoužené sny našich předků a kteří v bouři světové války první pozvedli v daleké cizině červenobílý prapor, aby pomstili léta zraedy a ponížení.

Byla zasvěcena památce těch, kteří byli prvními bílými květy české revoluce a kteří bojovali pod prvními prapory praporů českých.